

УДК 378.147:331.45-051]:378.016:1
DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-10-14

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна –
доктор історичних наук, доцент, професор
кафедри теорії та методики професійної підготовки ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>
e-mail: inna.lewchenko2000@ukr.net

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасне суспільне життя щодня зазнає значних суттєвих змін. Зміни, які відбуваються в політичній, економічній і соціокультурній сферах не можуть не впливати на стрімку зміну системи цінностей. В результаті цього відбуваються і зміни в свідомості як суспільства в цілому, так і в пізнанні майбутніх фахівців у різних сферах соціального життя.

Особливу значущість для майбутніх фахівців набуває педагогічна свідомість, спрямована вимірам духовності, до цінностей гуманістичної педагогіки. Педагогічна свідомість фахівця являється конструктивною складовою педагогічної майстерності, яка лежить в основі педагогічної діяльності.

Проблема формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців із охорони праці не була в центрі уваги педагогічної науки і достатньо не досліджувалася. Не використовується на належному рівні міжнародний і європейський досвід формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців. Саме цей аспект міг би позитивно вплинути на набуття необхідних умінь та навиків для формування педагогічної свідомості під час освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що актуальність формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців полягає у тому, щоб надати допомогу останнім в життєвому самовизначенні, самостійності, розвивати в них творчий потенціал, прищеплювати духовні та моральні цінності людства.

Проблеми педагогічної свідомості сучасних фахівців та її зміни у зв'язку з проблемою удосконалення педагогічної підготовки майбутніх фахівців досліджували: О. Абдуліна, В. Адольф, В. Журавльов, І. Огородніков, В. Сластьонін та інші. Процес

формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців привертая увагу наступних дослідників: В. Бабаскіна, Г. Баубекова, Т. Боровкіна, А. Бусігіна, А. Деркача, В. Ісаєва, О. Корінькова, Н. Костіна, М. Ситникова, О. Цокура, З. Єсарєва та ін. Шляхи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів розглядали Г. Акопов, Д. Ронзін, О. Тихомирова та ін.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні впливу освітнього процесу на формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців із охорони праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У той час, коли Україна прагне зайняти чільне місце серед європейської спільноти, то для такої галузі як освіта, найголовнішим є вибір стратегії розвитку вищої освіти. Вища школа має першочергове значення для духовного розвитку нашої держави тому, що саме вищі навчальні заклади формують інтелектуальний, духовний, культурологічний, творчий потенціал суспільства і несуть відповідальність за підготовку майбутнього викладача високого рівня. Сучасні вищі навчальні заклади покликані підготувати таких фахівців, які здатні втілювати в життя найкращі цінності суспільства. Викладач вищої школи є носієм високого рівня сучасного наукового знання, розуміння, мудрості, широкої ерудиції, здатного до діалогу, носієм зразків людської культури, гуманістичних та толерантних вчинків, краси людської поведінки і педагогічної дії.

Зміни, що відбуваються на сучасному етапі суспільного та економічного розвитку в Україні, проходять під впливом психології на суспільну свідомість і характеризується інтенсивною психологізацією всіх сфер соціальної практики.

Проблема формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців досить актуальна у наш час. Не викликає сумніву і той факт, що саме вища школа має створити

такі умови для навчання майбутніх фахівців, які б забезпечили можливість для формування та становлення їх педагогічної свідомості.

Психолого-педагогічний аналіз багатьох досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з питання формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців доводить, що до нашого часу єдності у підходах щодо визначення самого поняття «педагогічна свідомість» не існує.

Але думка вчених збігається у тому, що цілеспрямоване формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості необхідно починати на вузівському етапі професіоналізації майбутніх фахівців, бо саме сенситивний період (від 17 до 25 років) є періодом перебудови свідомості, розумової сфери майбутніх фахівців, вивчення ними своєї індивідуальності, формування системи особистісних та професійних цінностей, а також образу «Я».

Необхідність знайти шляхи та методи рішення проблеми формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців обумовило перспективи подальших наукових розробок з даної проблеми – розробка технології підготовки майбутніх фахівців на основі впровадження педагогічних технологій, які сприятимуть формуванню, становленню та розвитку педагогічної свідомості.

Проте завдання полягає не тільки в тому, щоб студенти оволоділи певною сумою знань, що необхідні для роботи за вибраним фахом, але й усвідомили шляхи подальшого розвитку своєї професійної діяльності і зміли згодом активно і ефективно впливати на цей процес [7, с. 8].

Визначаючи у психолого-педагогічній підсистемі освітньої підготовки концептуальну модель, яка описує процес формування нового досвіду майбутнього фахівця, наголосимо, що підготовка сучасних фахівців не може будуватися за класичною схемою, як це відбувалося впродовж останніх десятиліть.

До внутрішніх чинників, які впливають на формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості викладачів вищої школи належать інтелектуальний, духовно-моральний, культурний (розвиток особистості викладача, його мотивація); особистісні якості викладача (спрямування, відношення, інтелект, добропорядність, оптимізм, менталітет, інтуїція, самосвідомість і толерантність).

Мотивація набуває особливого значення при педагогічній організації діяльності майбутніх фахівців, зокрема, із охорони

праці. Викладач вищої школи повинен побудувати такі умови, в яких майбутні фахівці (студенти) будуть прагнути до професійної діяльності.

Слід зазначити, що діяльність, як правило, визначається не одним, а сукупністю мотивів, які відображають рівень розвитку особистості. У процесі розвитку особистості виникають і нові мотиви, а мотивація конкретної діяльності стає все складнішою.

Майбутні фахівці, як всебічно розвинені особистості, здатні адекватно аналізувати свої дії та вчинки, заздалегідь прогнозувати їх та свою поведінку у різноманітних ситуаціях. Їм мають бути притаманні такі інтелектуальні якості як: інтуїція, гнучкість розуму, ерудованість, широкий кругозір, допитливість, розсудливість та ін.

Студенти вищої школи, зокрема, магістри, можуть навчатися досить успішно завдяки розвинутій навчальній мотивації. В цьому нас переконує Н. Гусякова, яка зазначає: «при підвищеному інтересі особистості до конкретної діяльності включається так званий компенсаторний механізм, тобто недолік здібностей може компенсуватися розвитком мотиваційної сфери, що, у свою чергу, передбачає високі результати» [2, с. 101].

Мотивація до навчання і, особливо, до засвоєних знань та навиків залежить від багатьох факторів, а саме: індивідуальних особливостей майбутнього фахівця, характеру оточуючого середовища (як студентського так і викладацького колективів), рівня розвитку та ін. Створення будь-якої мотивації є надзвичайно складним процесом.

Одним із постійних та сильнодіючих мотивів педагогічної діяльності викладача є інтерес (Interest – має значення, важливо). Зацікавленість – реальна причина для дії. Можна погодитися із думкою В. Михайличенка, який зауважує на тому, що професійну мотивацію розуміють як сукупність чинників і процесів, які, відбиваючись у свідомості студента, спонукають і спрямовують його на формування готовності до майбутньої професійної діяльності [6, с. 78]. Зазначене твердження, безумовно, варте уваги, оскільки, мотиваційні процеси можуть бути рушійною силою для досягнення поставленої мети.

Між успішністю навчальної діяльності і мотивацією існує дуже тісний зв'язок. Відомий науковець Г. Клаус, досліджуючи мотиваційну модель освітнього процесу,

зазначав, що студенти, які мають велике бажання отримати знання, будуть вчитися без зовнішнього тиску на них, проявляти наполегливість у навчанні, будуть отримувати від своїх знань задоволення, швидко і легко засвоювати навчальний матеріал, демонструючи при цьому швидкість розуму, інтелект та креативність [5, с. 152].

Магістри, які мають стійку мотивацію до навчальної діяльності, розкривають в ній нові грані, які можуть задовольнити їх потреби. Важливо реконструювати педагогічну свідомість майбутніх фахівців, побудувати умови для формування у них особливого ставлення до майбутньої професії, як найважливішої цінності.

Беручи до уваги інтерпсихологічні умови, варто розглядали магістра, як майбутнього фахівця, з його буденними знаннями, установками, відношенням до процесу навчання, вихованням, усвідомленням довузівського етапу становлення буденної свідомості.

Проте, у період навчання у магістратурі, посередництвом включення особистого досвіду студентів у структуру освітньої ситуації, можна спостерігати за змінами, які відбуваються у педагогічній свідомості майбутніх фахівців, в усвідомленні ними змісту своїх повсякденних уявлень про освіту, фахову майстерність та, збагатившись науковими знаннями. Помітно відбуваються і зміни у педагогічній свідомості майбутніх фахівців (охорона праці).

При вступі до магістратури студенти, як правило, покладаються частіше на свій буденний педагогічний досвід і вважають, що всі проблеми, які існують в освіті можна вирішити завдяки здоровому глузду та придбаному буденному досвіду.

Звичайно, вони не беруть до уваги науково-педагогічні знання. Однак, за твердженням С. Днепров, створювати нову педагогічну діяльність можливо тільки за допомогою наукової педагогічної свідомості [3, с. 156].

Аналізуючи умови формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців із охорони праці, ми переконалися, що завдяки рефлексії відбувається засвоєння студентами педагогічних цінностей та спостерігається формування педагогічної свідомості. Проблеми розвитку педагогічних цінностей у майбутніх фахівців на сучасному етапі педагогічної діяльності у рефлексивних комунікативних процесах знайшли своє відображення у роботах Ю. Громико, В. Сластьоніна, О. Тюкова, Г. Щедро-

вицького та ін.

Зокрема, В. Гінецінський наголошує на проблематизації педагогічної свідомості майбутніх фахівців, яка відбувається в результаті усвідомлення проблеми протиріччя між наявними та необхідними знаннями [1, с. 78].

Розглядаючи дану проблематику, слід сказати, що формуванню та розвитку педагогічної свідомості майбутніх фахівців будуть сприяти наступні фактори: організація рефлексивної комунікації; співвідношення своєї позиції з позицією іншого; змістовне відбиття індивідуального досвіду майбутніх фахівців тощо.

Варто розглянути поняття «рефлексивна комунікація», яка є важливим чинником у педагогічній діяльності. Рефлексивні комунікації – це важливі психологічні умови, які сприяють формуванню педагогічних цінностей та ціннісних відносин майбутніх фахівців.

Вагомим потенціалом в освітньому процесі слід вважати духовні та культурні цінності, які, безперечно, позитивно слугуватимуть формуванню педагогічної свідомості, як викладача, так і майбутнього фахівця. Є слушним твердження А. Донцова щодо цінностей, які стають не тільки надбанням майбутніх фахівців, але і регулятором їх педагогічної діяльності. Автор підкреслював, що цінності визначають індивідуальну поведінку викладача тоді, коли вони є невід'ємним ланцюгом колективної діяльності [4, с. 67–76].

Становлення майбутніх фахівців, як професіоналів-фахівців, може здійснюватися тільки у відповідному професійно-педагогічному середовищі, до якого входять студенти та викладачі. Навчально-педагогічне середовище є тим місцем, де відбувається формування педагогічних цінностей та загальнолюдських відносин майбутніх фахівців. Це середовище має постійно розвиватися, а майбутні фахівці – самовизначатися, самовдосконалюватися, засвоювати норми професійної діяльності та педагогічної свідомості.

Формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості майбутніх фахівців (охорона праці), на наше глибоке переконання, теж можна досягти завдяки об'єднанню зусиль сім'ї, вищої школи, засобам масової інформації тощо.

Із власного досвіду, можемо стверджувати, що значущу роль у формуванні педагогічної свідомості майбутніх фахівців відіграє освітній процес, зокрема, вища школа та педагоги вищих

шкіл. Саме вони, розвиваючи духовну культуру майбутніх фахівців, мають прищеплювати важливі якості, притаманні сучасному соціуму (людяність, гідність, совість, патріотизм, чесність, порядність, відповідальність, комунікативність, професійність, тощо.

Формуванню педагогічної свідомості сприятимуть також міжособистісні тісні зв'язки між викладачами та студентами. Довірливі стосунки в освітньому процесі завжди сприяли різноманітним видам діяльності, зокрема, педагогічній.

У процесі дослідження було встановлено, що проблема формування педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищих шкіл на сучасному етапі є однією з найактуальніших проблем у системі вищої педагогічної освіти. Також формуванню, становленню та розвитку педагогічної свідомості майбутніх фахівців сприяє освітній процес та комунікація викладачів та студентів.

Слід зазначити, що показниками єдності педагогічної свідомості та педагогічної діяльності є: цілеспрямований характер педагогічної діяльності; усвідомлення особливостей педагогічної професії; самовідданість викладача у процесі педагогічної діяльності; духовно-моральна спрямованість викладача; передбачуваність складних педагогічних ситуацій та їх рішення; особиста відповідальність за педагогічну діяльність тощо.

Незважаючи на значну кількість наукових праць і досліджень, проблема формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців і досі залишається відкритою.

Психолого-педагогічний аналіз багатьох досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з питання формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців доводить, що до нашого часу єдності у підходах щодо визначення самого поняття «педагогічна свідомість» не існує. Але думка вчених збігається у тому, що цілеспрямоване формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості необхідно починати на вузівському етапі професіоналізації майбутніх фахівців.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Основними вихідними положеннями системи підготовки майбутніх фахівців із охорони праці має бути розуміння навчального процесу як специфічної форми передачі і засвоєння суспільно-історичного досвіду, що передбачає єдність діяльності викладача і студентів, мета якої не лише

опанування студентами науковими знаннями, уміннями і навичками, різнобічний розвиток майбутніх фахівців як особистостей, а і формування професійної свідомості на основі створення внутрішньої позиції студента як успішного, позитивно налаштованого професіонала з реальними професійними планами щодо реалізації своїх знань та бажань.

Формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості майбутніх фахівців (охорона праці) можна досягти завдяки об'єднанню зусиль сім'ї, вищої школи, засобів масової інформації тощо.

Важливою складовою готовності магістрів з охорони праці до професійно-педагогічної діяльності є наявність у них досвіду емоційного ставлення до майбутньої професії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гинецинский В. И. Предмет психологии: дидактический аспект. М. : Логос, 1994. 240 с.
2. Гусякова Н. И. Профессиональное сознание учителя: психологический аспект: монография. Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2013. 284 с.
3. Днепров С. А. Педагогическое сознание: теории и технологии формирования у будущих учителей: монография. Екатеринбург: Изд-во Ур. ОРАН, 1998. 297 с.
4. Донцов А. И. О ценностных отношениях к личности. Сов. педагогика. 1974. № 5. С. 67–76.
5. Клаус Г. Введение в дифференциальную психологию учения. М. : Педагогика, 1987. 173 с.
6. Михайличенко В. Є. Динаміка мотиваційної структури студентів вищих технічних навчальних закладів і значення цілепокладання у цьому процесі. Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія. К., 2011. № 2. С. 76–83.
7. Семиченко В. А. Психологія емоцій. К. : Магістр-S, 1998. 128 с.
8. Сідаш Н. С. Теоретична модель педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць. Севеодонецьк: вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. Вип. 5. (68). С. 150–161.
9. Цокур О. С. Категорія педагогічного свідомості в теорії і практиці професійної підготовки учителя: дис... доктора пед. наук: 13.00.01; 13.00.04. Одеса. 1998. 269 с.

REFERENCES

1. Ginetsinskiy, V. I. (1994). *Predmet psihologii: didakticheskiy aspekt*. [Article of psychology: didactic aspect]. Moscow.
2. Guslyakova, N. I. (2013). *Professionalnoe soznanie uchitelya: psihologicheskiiy aspekt: monografiya*. [Professional consciousness of teacher: psychological aspect: monograph]. Chelyabinsk.

3. Dneprov, S. A. (1998). *Pedagogicheskoe soznanie: teorii i tehnologii formirovaniya u buduschih uchiteley: monografiya*. [Pedagogical consciousness: theories and forming technologies for future teachers: monograph]. Ekaterinburg.

4. Dontsov, A. I. (1974). *O tsennostnykh otноsheniya k lichnosti*. [About valued attitudes are toward personality]. Moscow.

5. Klaus, G. (1987). *Vvedenie v differentsialnyu psichologiyu ucheniya*. [Introduction to differential psychology of studies]. Moscow.

6. Mihaylichenko, V. E. (2011). *Dinamika motivatsiynoyi strukturi studentiv vischih tehnlchnih navchalnih zakladiv I znachennya tsilpokladannya u tsomu protsesi. Teoriya I praktika upravlnnya sotsialnimi sistemami: fllosofiya, psichologiya, pedagogika, sotsiologiya*. [A dynamics of motivational structure of students of higher technical educational establishments and value of is in this process. A theory and practice of management the frames : of society are philosophy, psychology, pedagogics, sociology]. Kiev.

7. Semichenko, V. A. (1998). *Psichologiya emotsiy*. [Psychology of emotions]. Kiev.

8. Sidash, N. S. (2015). *Teoretichna model pedagogichnoyi svdomosti maybutnogo vkladacha vischoyi shkoli. Duhovnst osobistostI: metodologiya, teoriya I praktika: zbirnik naukovih prats*. [Theoretical model of pedagogical consciousness of

future teacher of higher school. Spirituality of personality: methodology, theory and practice: collection of scientific labours]. Severodonetsk.

9. Tsokur, O. S. (1998). *Kategoriya pedagogicheskogo soznaniya v teorii i praktike professionalnoy podgotovki uchitelya*. [Kategoriya of pedagogicheskogo soznaniya in teorii I praktike professional'noy of podgotovki teacher]. Odessa.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики професійної підготовки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Наукові інтереси: професійна освіта, історія науки і техніки, філософія освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LEVCHENKO Inna Mykolayivna – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Theory and Methods of Vocational Training «Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University Hryhoriy Skovoroda».

Circle of scientific interests: professional education, history of science and technology, philosophy of education.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2021 р.

УДК 378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-14-19

МАСИЧ Віталій Васильович –

доктор педагогічних наук, завідувач кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8943-7756>

e-mail: masych@hnpu.edu.ua

МАЛЕЦЬ Євген Борисович –

кандидат фізико-математичних наук, доцент, професор кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4573-5313>

e-mail: malets49@ukr.net

СЕРГЄЄВ Віктор Миколайович –

кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4134-0418>

e-mail: ser_vik@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ АНАЛІЗУ РОЗВ'ЯЗКУ ДЕЯКИХ ЗАДАЧ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Кількість академічних годин, що відводяться на вивчення фізики, періодично скорочується, тому викладання матеріалу та форма його

піднесення студенту є важливою складовою всього процесу навчання фізики і потребує корінних змін. Поєднання теоретичних аспектів фізичного пізнання з експериментально-дослідницьким в експрес-